

иллюстрации А. Руссо. – СПб.: Амфора, 2012. – 239 с. – (Серия «Великие поэты»).

3. Аполлинэр, Г. Выбраная паэзія / Г. Аполлинэр ; пер. з франц. – Мінск: Выдавец Зміцер Колас, 2016. – 88 с. – (Серыя «Паэты планеты»).

4. Аполлинер, Г. Зона / Г. Аполлинер ; пер. с фр. И. Бойкова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://proza.ru/2021/08/26/308>. – Дата доступа : 05. 10. 2022.

5. Аполлинер, Г. Зона / Г. Аполлинер ; пер. с фр. В. Микушевича. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://rulibs.com/ru_zar/poetry/antologiya/4/j267.html. – Дата доступа : 01. 10. 2022.

6. Cendrars, B. Du monde entier, poésies complètes : 1912-1924 / B. Cendrars. – Paris: Gallimard, 1967. – 188 p.

7. Сандрар, Б. По всему миру и вглубь мира / Б. Сандрар ; пер. с фр. М. Кудинова. – Москва: Издательство «Наука», 1974. – 230 с.

8. Сандрар, Б. Стихотворения / Б. Сандрар ; пер. с фр., сост., коммент. и послесл. М. Яснова. – Москва: Текст, 2016. – 317 с.

М. П. Кенька,

канд. філал. навук, дацэнт (Мінск, Беларусь)

АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАКЛАДУ Ў БЕЛАРУСІ

***Анотацыя.** Артыкул прысвечаны сітуацыі з перакладам на беларускую мову у сувязі з беларуска-рускім двухмоўем. Да нядаўняга часу мастацкі пераклад на беларускую мову выступаў у асноўным як сведчанне дружбы народаў. Акрамя таго, беларускія паэты ўдасканальвалі сваё майстэрства, уменне авалодваць мастацкім словам з дапамогай перакладаў. Акрамя таго, беларускіх перакладчыкаў цікавяць творы, сюжэт якіх звязаны з Беларуссю. Неабходна аператыўна перакладаць тое, што з'яўляецца новага за мяжой, але яшчэ нідзе не перакладзена. Аўтар артыкула імкнецца перакладаць такія творы. Сярод іх пяць раманаў Юзафа Краішэўскага, аповесць і раман Генрыка Жавускага.*

***Ключавыя словы:** пераклад; беларуска-рускае двухмоўе; Юзаф Краішэўскі; Генрык Жавускі; аповесць; раман.*

M. P. Keneka,

PhD, Ass. Professor (Minsk, Belarus)

THE PECULIARITIES OF TRANSLATION IN BELARUS

***Abstract.** The article is devoted to the situation with translation into Belarusian in connection with Belarusian-Russian bilingualism. Until recently, literary translation into the Belarusian language acted mainly as evidence of the friendship of peoples. In addition, Belarusian poets improved their skills, the ability to handle words with the help of translations. In addition, Belarusian translators are interested in the works, whose plot is connected with Belarus. It is necessary to translate promptly, what is new abroad, but has not yet been translated anywhere into Russian. The author of the article seeks to translate such works. Among them are five novels by Jozef Kraszewski, the story and the novel by Henryk Rzewuski.*

***Keywords:** translation; Belarusian-Russian bilingualism; Jozef Kraszewski; Henryk Rzewuski; story; novel.*

У Беларусі здавён, з часоў СССР, існуюць дзве дзяржаўныя мовы, але склалася так, што адна з іх заняла большае месца, нават выцесніла другую ў некаторых сферах навукі, тэхнікі, культуры, афіцыйных зносін. Таму нельга не сказаць пра тую асаблівую ўмову, у якіх працавалі і працуюць перакладчыкі мастацкай літаратуры на беларускую мову.

У мастацкай літаратуры Беларусі пераклад меў сваю спецыфіку, якая выяўляецца больш ярка, калі параўнаць яго функцыі і ўплыў на ўзаемазвязі літаратур у розных перыяды з перакладам у літаратурах іншых усходнеславянскіх народаў. Калі ў рускай, польскай, чэшскай, славацкай, славенскай літаратурах пераклады на нацыянальную мову былі такімі ж паўнацэннымі для чытача, як і творы сваіх нацыянальных аўтараў, то беларускія пераклады амаль на працягу ўсёй гісторыі развіцця нашай літаратуры аказваліся ў пэўнай ступені другаснымі: яны не выконвалі адной з важнейшых функцый – пазнаваўчай, бо часцей за ўсё былі ўжо вядомымі чытачу па перакладах з рускай мовы, а творы рускіх пісьменнікаў – у арыгінале. Гэта звязана з асаблівасцямі гістарычнага шляху Беларусі і развіцця яе літаратуры.

Першым беларускім перакладчыкам быў наш славуты асветнік Францыск Скарына, і перакладаў ён на старабеларускую літаратурную мову. Але далейшае развіццё беларускага перакладу было перапынена амаль чатырохсотгадовай забаронай ужывання беларускай мовы ў друку. І таленавітыя творцы, што ўзраслі на нашай зямлі, вымушаны былі пісаць па-лацінску, па-польску або па-руску.

Калі ў канцы XIX стагоддзя на беларускіх землях, якія тады знаходзіліся пад уладай царскай Расіі, стала нарэшце дазволена мець газеты і кнігі на нацыянальнай мове, то найперш пачала бурна развівацца літаратура свая, родная, літаратура ж іншых народаў перакладалася вельмі мала. Было не да перакладаў, беларускія аўтары спышаліся выказацца пра сваё, набалелае і назапашанае за доўгія гады маўчання. З літаратурамі іншых народаў і тады ішло знаёмства праз пасрэдніцтва няроднай мовы: для каго праз рускую, для каго праз польскую. Нешматлікія пераклады мелі характар наследавання, прыпадабнення або былі занадта вольныя. Аднак яны былі, друкаваліся спачатку ў «Нашай ніве», а потым з яе старонак пайшлі ў свет і асобнымі пакуль што яшчэ тоненькімі кніжачкамі. Перакладалі тады творы пераважна народаў-суседзяў. Тады ў якасці перакладчыкаў выступілі нашы класікі – Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Максім Гарэцкі.

З уваходам беларускіх зямель у склад СССР паўсюдна, ва ўсіх яго рэспубліках уводзілася абавязковае вывучэнне не толькі роднай, але і рускай мовы. Аднак у даваенныя гады мастацкі пераклад у БССР быў вельмі пашыраны. Паколькі рускай мовай тады яшчэ не валодала пагалоўна ўсё насельніцтва краіны, то і пераклады нават рускіх аўтараў былі шматлікімі. Прычым рабіліся амаль адразу пасля іх публікацыі ў арыгінале. Тады з'явіліся пераклады твораў У. Маякоўскага, М. Шолахава, М. Астроўскага, шэрагу іншых папулярных у тыя гады аўтараў.

Многа перакладалася прозы, у тым ліку рускай, з іншых моў – часта не з арыгінала, з ужо зробленага рускага перакладу, таму што вельмі мала было сярод літаратараў знаўцаў замежных моў. Праўда, М. Багдановіч, У. Дубоўка, А. Мардвілка перакладалі з арыгіналаў. Але і «пераклады з перакладу» былі карысныя, бо накладаў рускіх выданняў нестала, не ўсе мелі магчымасць купіць кнігі, якіх не так ужо і многа прывозілася з-за межаў рэспублікі.

Пераклады сталі адным са сродкаў матэрыяльнага ўвасаблення дружбы народаў. Асабліва многа перакладаў рабілася да юбілейных дат славутых пісьменнікаў – А. Пушкіна, Т. Шаўчэнкі, А. Міцкевіча. Да іх рыхтаваліся зборнікі выбраных твораў у перакладах на беларускую мову. А стваралі пераклады вядомыя беларускія паэты.

Але з пасляваенных часоў беларускі мастацкі пераклад бадай што ўвогуле страціў сваю азнаямленчую ролю. Усеагульная сярэдняя адукацыя спрыяла таму, што беларускі чытач, у тым ліку школьнік і студэнт, чытаў рускую літаратуру ў арыгінале, а праз рускую мову знаёміўся ў перакладах і з літаратурай народаў-суседзяў, з усёй сусветнай літаратурай. На той час у маскоўскіх выдавецтвах пачалі выходзіць цэлыя шматтомныя зборы твораў замежных пісьменнікаў.

З аднаго боку, гэта была надзвычай станоўчая з'ява. Адна рэспубліка не змагла б перакласці столькі. Да таго ж на рускую мову перакладалася не толькі сусветная літаратура, але і творы пісьменнікаў народаў СССР, як сучасных, так і ранейшых часоў. На рускай мове былі выдадзены шматтомныя зборы твораў: Чарльза Дзікенса ў 30 тамах, Анрэ Бальзака ў 24 тамах, Вальтэра Скота выдалі 20 тамоў, Стэндаля – 15, Джэка Лондана – 13, Жуля

Верна і Марка Твэна – 12, Генрых Гейнэ і Вольфганга Гётэ – 10, Фрыдрых Шылера – 7, Артура Конан-Дойля – 8, усіх не злічыць. Такую раскошу беларускія кнігавыдаўцы і перакладчыкі не маглі і цяпер не могуць сабе дазволіць. Але беларускія чытачы без перашкод знаёмяцца з творамі гэтых і многіх іншых замежных пісьменнікаў, таму што, набываючы сярэдняю адукацыю, добра авалодаваюць і рускай мовай. Ды і кнігі рускіх пісьменнікаў яны чыталі і чытаюць у арыгінале, у тым ліку шматтомныя зборы твораў рускіх класікаў, перакладаць якія ў такой моўнай сітуацыі няма патрэбы. Навошта чытаць Пушкіна, Буніна, Дастаеўскага, Талстога ў перакладах, калі можна добра зразумець іх у арыгінале? Таму можна з упэўненасцю сказаць, што такія аб’ёмныя і складаныя паводле зместу творы, як «Вайна і мір» Л. Талстога, «Браты Карамазавы» Ф. Дастаеўскага ці «Жыццё Кліма Самгіна» М. Горкага, не будуць перакладзены на беларускую мову, пакуль у нас будзе існаваць двухмоўе.

Але, з другога боку, такая незвычайная акалічнасць не спрыяла развіццю нацыянальнай мовы, штучна звужала яе ўжыванне. Ніхто не задумваўся пра тое ненармальнае становішча, што творы замежных аўтараў, якія вывучаліся ў сярэдняй і вышэйшай школе, прыходзілі да навучэнца не на роднай мове. Ніхто не задумваўся, чаму, напрыклад, замежная мова (нямецкая, англійская, французская) вывучалася ў школе і ВНУ і засвойваліся ў сувязі з рускай, а не з беларускай мовай. Пра нямецка-беларускі, англійска-беларускі слоўнік, тым больш падручнік нават пытанне не стаяла. Беларуская мова ў многіх сферах не ўжывалася, як не ўжываецца і дагэтуль: у справаводстве, тэхнічных навук, у арміі, гандлі. У тых жа галінах навукі, культуры, у мастацкай літаратуры і журналістыцы, дзе яна яшчэ жыла, неўпрыкмет з’явілася вялікая колькасць русізмаў, калек з рускай мовы. Паступова да іх прызвычайваліся, перасталі звяртаць на іх увагу.

Пераклад у такіх умовах не мог быць паўнацэнным. Большасць таго, што перакладалася, чытач ужо меў магчымасць раней прачытаць па-руску. Не ратавалі становішча і нешматлікія кніжкі, якія выдаваліся па кантрактах, што заключалі на ўзаемнай аснове беларускія выдавецтвы з замежнымі. У выбары такіх кніг не было сістэмы, часта галоўную ролю ігралі не мастацкія якасці, а другасныя фактары – сяброўства выдаўцоў, дырэктараў выдавецтваў, якімі кіравалі пісьменнікі. На пашырэнне літаратурных кантактаў, на літаратурныя ўплывы яны асаблівага ўздзеяння не аказвалі.

Беларуска-рускі білінгвізм, добрае веданне рускай мовы фактычна ўсім адукаваным насельніцтвам не самым лепшым чынам адбіваліся на стане перакладу на беларускую мову твораў не толькі рускай, але і любых іншых літаратур замежжа. Бытавала думка: раз ёсць перакладзенае на рускую мову, то навошта тады рабіць лішнюю працу, перакладаць тое, што ўжо вядома чытачу?

Знаёмства беларускіх чытачоў з рускай літаратурай і сусветнай літаратурай, перакладзенай на рускую мову, не перапынілася і пасля распаду СССР, з набыццём незалежнасці, утварэннем Рэспублікі Беларусь. Цяпер ужо не столькі дзяржаўны кнігагандаль, колькі шматлікія прыватнікі-«чаўнакі» запаўняюць беларускі кніжны рынак кнігамі рускіх аўтараў і перакладзенымі на рускую мову, пераважна з ліку «масавай» літаратуры — дэтэктывамі, фантастыкай, часта далёкімі ад высокай якасці як паводле зместу, так і па ўзроўні перакладу.

Беларуская перакладная літаратура, трэба ўсё ж адзначыць гэта як станоўчы факт, пад магутным націскам рускай перакладной і арыгінальнай не знікла, хаця спачатку і здала некаторыя свае пазіцыі, страціўшы штогадовікі перакладных твораў «Далягляды», «Братэрства», «Ветразь», выдавецкія серыі і бібліятэкі перакладных кніг, у тым ліку толькі-толькі распачатыя «Скарбы сусветнай літаратуры» (выданне потым аднавілася), але ўсё ж працягвае існаваць. І не страчвае традыцыі беларускай школы мастацкага перакладу, заснаванай Багдановічам, Коласам, Купалам, Гарэцкім, працягнутыя Танкам, Куляшовым, Брылём і многімі іншымі прадстаўнікамі творчага цэху. Як засведчыла падрыхтаваная Міхасём Скоблам анталогія паэзіі свету ў беларускіх перакладах «Галасы з-за небакраю», у Беларусі актыўна працуе ў мастацкім перакладзе больш за сто перакладчыкаў, сярод іх многа маладых. І перакладаў друкуецца не так ужо і мала, праўда, яны выдаюцца часам вельмі мізэрнымі накладамі, не заўсёды даходзяць да свайго чытача. І ўсё ж яны радуюць і якасцю, і разнастайнасцю, і падборам твораў. Шкада толькі, што малыя наклады, праблемы з продажам зніжаюць эфект

з'яўлення перакладной кнігі, яе бытаванне, вядомасць у чытацкім асяроддзі.

Ва ўмовах рынку беларуская перакладная літаратура набыла трохі іншы статус. На беларускую мову цяпер не перакладаецца тое, што ўжо выдадзена з перакладных кніг у Расіі, аддаецца перавага таму, што найбольш актуальна.

Бясспрэчна, пераклады ўзбагачаюць нацыянальную літаратуру, уваходзяць у культуру нацыі. Але ўсё ж найбольшы эффект даюць тыя перастварэнні твораў замежных аўтараў, якія беларускі чытач яшчэ не сустракаў у перакладах на рускую мову.

Ва ўмовах рынку, калі перакладныя кнігі выдаваць нявыгодна, калі яны не распрадаюцца, пераклады ўжо амаль не робяцца да юбілеяў, дзеля праформы. Для беларускіх перакладчыкаў адкрылася іншая сфера – паўстала патрэба перакласці творы тых аўтараў, якія або былі беларусамі па паходжанні, але ў неспрыяльных умовах вымушаны былі пісаць на іншых мовах, або пісалі пра беларусаў. Раней іх творы не друкаваліся і ў рускіх перакладах. Цяпер жа дзякуючы перакладам у беларускую літаратуру ўвайшлі Ян Вісліцкі, Уршуля Радзівіл, Аляксандр Ходзька, Ігнат Легатовіч, Аляксандр Грот-Спасоўскі, Тадэвуш Лада-Заблоцкі, Генрык Жавускі, Ян Баршчэўскі, Вайніслаў Савіч-Заблоцкі, Зоф'я Манькоўская, Юзаф Крашэўскі, Ігнат Дамейка, Антоні Адынец і шэраг іншых пісьменнікаў, жыццё і творчасць якіх была аддадзена забыццю, пра многіх з іх раней амаль ніхто ў Беларусі не ведаў. Цяпер жа яны ўвайшлі ў гісторыю беларускай літаратуры, вывучаюцца, чытаюцца.

Дзякуючы плённай працы У. Мархеля, К. Цвіркі, І. Багдановіч па-беларуску загучалі раннія творы таксама і нашых пісьменнікаў Янкі Купалы, Уладзіслава Сыракомлі, Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Вінцэса Каратынскага, Янкі Лучыны, напісаныя на польскай мове, творы Адама Міцкевіча, Яна Чачота, Тамаша Зана. На працягу апошніх дзесяцігоддзяў дзякуючы перакладам творчасць большасці з іх увайшла ў гісторыю беларускай літаратуры, яна вывучаецца ва ўніверсітэтах, аналізуецца ў навуковых публікацыях. Часам выкладчыкі ВНУ вымушаны самі рыхтаваць пераклады, якія потым выкарыстоўваюцца іх студэнтамі падчас чытання адпаведных курсаў.

Падмурак многіх пачынанняў быў закладзены даўно. Яшчэ ў савецкія часы быў уведзены ў нацыянальную літаратуру М. Гусоўскі, а потым ужо настала чарга многіх іншых. Увагу даследчыкаў і перакладчыкаў прывабілі таксама замежныя пісьменнікі, якія ў сваёй творчасці адлюстроўвалі падзеі, што адбываліся на беларускіх землях, апавядалі пра жыццё, побыт і культуру беларусаў. Выдавецтва «Беларускі кнігазбор» яшчэ ў 1995 годзе распрацавала план-каталог шматтомнага выдання літаратуры пра Беларусь у дзвюх серыях – «Мастацкая літаратура» і «Гісторыка-літаратурныя помнікі». І за прайшоўшыя гады па гэтаму плану ўжо і перакладзена і выдадзена досыць многа.

Згадаем пра той нядоўгі перыяд, калі беларуская мова была абвешчана адзінай дзяржаўнай мовай. Вось тут перад перакладчыкамі адкрывалася шырокае поле дзейнасці, новыя, раней не мыслімыя, магчымасці і перспектывы. Адкрывалася магчымасць выдаць у сябе, ні на кога не азіраючыся, тое, што было забаронена. Але перш за ўсё трэба было забяспечыць мастацкімі тэкстамі патрэбы сярэдняй і вышэйшай школы, выкладанне ў якіх павінна было цалкам перайсці на беларускую мову. Гэта было зразумета і на дзяржаўным узроўні. Была складзена праграма перакладных выданняў у серыі “Школьная бібліятэка”, якія ў першую чаргу патрэбна было выдаць для таго, каб вучні і студэнты мелі магчымасць па-беларуску чытаць праграмныя творы. Падрыхтоўка гэтых твораў была ўскладзена на некалькі дзяржаўных і прыватных выдавецтваў, праходзіла як дзяржаўны заказ. Менавіта тады аўтар гэтых радкоў атрымаў ад фірмы “Асар” прапанову перакласці раман Г. Сянкевіча «Крыжакі», пераклаў яго, і кніга яшчэ паспела выйсці, але неўзабаве, пасля прыняцця закону аб двумоўі, тая праграма была скасавана. Паспелі выйсці ўсяго некалькі кніжак, ды яшчэ Л. Баршчэўскі падрыхтаваў і выдаў дзве хрэстаматыі па сусветнай літаратуры.

А потым наступілі для беларускага перакладу неспрыяльныя часы. Беларускія дзяржаўныя выдавецтвы амаль што перасталі выдаваць перакладныя кнігі, спынілася выданне серыі “Скарбы сусветнай літаратуры”, “Паэзія народаў СССР”, “Проза народаў СССР”, “Кніга перакладчыка”, не стала альманахаў. З Расіі кніжныя

“чаўнакі” сталі прывозіць і запаланілі ўсе прылаўкі літаратурай, якая раней штучна стрымлівалася: прыгодніцкая, дэтэктыўная, фантастыка, эротыка. У гэтым бурным патоку трапляліся яшчэ часам творы, якія раней было забаронена перакладаць, былі кнігі прызнаных майстроў дэтэктыва, тыпу Крысці, П’юзо, але паступова ўсё звялося да нізкапробнай “масавай” літаратуры, спачатку перакладной, а потым і саматужнай, створанай новаўвучанымі рускімі пісьменнікамі, тыпу Марынінай. Спрабавалі ўліцца ў гэты паток і беларускія выдаўцы. У “Мастацкай літаратуры” выйшаў зборнік “Замежны дэтэктыў” які быў тут жа літаральна змецены з прылаўкаў. Але неўзабаве выдаўцы адчулі, што лепш арыентавацца на рускую мову. І тут быў зроблены пачын. У Мінскай фірме “Бесядзь” быў выдадзены на рускай мове эратычны дэтэктыў Фрэнсіса Паліні «Девочки Соерсвилля», заказаны вядомаму перакладчыку Вадзіму Небышынцу. Зразумела, скаціцца да такога ўзроўню ўся беларуская перакладная літаратура не паспела, можа таму, што попыт на бульваршчыну пасля рэзкага ўсплеску пайшоў на спад, і цяпер чытачы абыякава праходзяць каля кніжных развалаў з яркімі вокладкамі, на якіх намалеваны трупы, постаці забойцаў і паліцэйскіх, абчэпаных зброяй, голыя і напаўголыя дзявухны. Усё гэта цяпер прывазное. У Расіі, відаць, практычна амаль што не выдаецца значных перакладных твораў высокага мастацкага ўзору. Сышла на нішто і славетная руская школа рэалістычнага мастацкага перакладу, рэзка знізілася яго якасць. Перакладчыкі масавай літаратуры арыентуюцца на маладзёжны жаргон, іх пераклады наваднілі англіцызмы, блатная і нават пазалітаратурная, табуізаваная лексіка.

Беларускі ж мастацкі пераклад у новых умовах яшчэ ледзь ліпіць у часопісах, дзе некалькі нумароў былі амаль цалкам прысвечаны пэўным літаратурам: украінскай, чэшскай, славацкай, нямецкай.

Нямногія выдавецтвы адважваюцца выдаць мастацкі твор у перакладзе на беларускую мову. Так, аўтару гэтых радкоў удалося выдаць у фірме “Залаты вулей” перакладзеную, што называецца, “у стол”, без надзеі надрукаваць аповесць чэшскага пісьменніка Эдуарда Баса «Клапзубава каманда». З самых вядомых прыкладаў – пераклад «Боскай камедыі» Дантэ У. Скарыніным, адзначаны дзяржаўнай прэміяй. Амаль адначасова з’явіліся аж два пераклады «Дзядоў» Адама Міцкевіча, якія зрабілі С. Мінскевіч і К. Цвірка. Тым самым як бы пралягла сімвалічная сувязь паміж імі і першым славянскім перакладам «Дзядоў», зробленым яшчэ ў 1828 годзе (праз пяць год пасля першага выдання на польскай мове, яшчэ пры жыцці Міцкевача!) нашым земляком Міхаілам Урончанкам, які быў асабіста знаёмы з аўтарам арыгіналу. Але гэтыя выдавецтвы, як і іншыя, сутыкаюцца з фінансавымі цяжкасцямі падчас падрыхтоўкі і выдання, ёсць праблемы і са збытам. Вось якраз фінансавыя праблемы як выдаўцоў, так і чытачоў стрымліваюць магчымасці беларускага мастацкага перакладу. Ён не страціў яшчэ сваіх кадраў, наадварот, перакладаць спрабуюць і маладзейшыя, не страціў і энтузіязму. Хто перакладае “у стол”, для ўласнай асалоды, хто спрабуе нешта і выдаць. А выдаваць ёсць што. У першую чаргу варта перакласці і выдаць найбольш блізкае нам. Перакласці творы тых ураджэнцаў Беларусі ранейшых часоў, якія вымушаны былі пісаць на іншых мовах. Добры пачатак гэтаму быў зроблены выданнем зборніка «Раса нябёсаў на зямлі тутэйшай», выдадзеным у 1998 годзе. Прадоўжыць распачатую У. Мархелем справу перакладу твораў беларускіх пісьменнікаў, напісаных на польскай, рускай, лацінскай мовах. Пакрысе назапашваць праграмныя і пазпраграмныя творы, якія патрэбны школьнікам і студэнтам. Урэшце, перакладаць тое новае, цікавае, што выходзіць сёння з-пад пяра ў бліжнім і далёкім замежжы. Праўда, тут ёсць свае праблемы. Не так проста выявіць сярод безлічых шэрых, пошлых, скляпаных як папала дзеля патрэб рынку аднадзёнак нешта сапраўды вартае. Ды нешта і не чуваць, каб за апошнія дзесяцігоддзе нешта шэдэўральнае, такое, пра што загаварылі б, выйшла ў Расіі, Прыбалтыцы, на Украіне, ды і ў больш далёкіх ад нас краінах. Можа, яны і з’яўляюцца, такія творы, але да нас чуткі пра іх не даходзяць. Мы зусім не ведаем сучасных пісьменнікаў ЗША, Францыі, Германіі, Індыі, Кітая. Няўжо там няма цікавых імёнаў і твораў? Бясспрэчна, яны ёсць. Але “чаўнакі” іх да нас не прывозяць, у арыгінале ж чытаюць адзінкі. Вось выйшла ў Расіі кніга Л. Леонава «Піраміда», распачатая яшчэ ў шасцідзсятых гады, глыбакадумны філасофскі раман-споведзь, напісаны выдатным майстрам слова. Але мы нават не ведаем, які водгук ён меў у Расіі. І ці возьмецца ў нас сёння хто-небудзь выдаваць два тамы гэтага рамана, кожны па 38 аркушаў, у якіх няма ні сексу, ні крыміналу, ні прыгод? Па-руску ён выдадзены накладам

усяго 35 тысяч асобнікаў, і, мабыць, мала хто змог з ім пазнаёміцца нават на радзіме.

Праблема выбару твораў для перакладу выходзіць за межы чыста перакладчыцкіх. Трэба мацаваць сувязі пісьменнікаў, літаратуразнаўцаў, выдаўцоў. Трэба спадзявацца, што наступяць больш спрыяльныя для гэтага часы.

Але нельга скептычна ставіцца да ўжо зробленых нашымі перакладчыкамі перастварэнняў класічных узораў рускай і сусветнай паэзіі і прозы. Няхай яны не адкрываюць невядомае, не скарыстоўваюцца пакуль у школах і ВНУ, але яны сталі фактам беларускай культуры, засведчылі высокі ўзровень нашай школы мастацкага перакладу, паказалі магчымасці мовы ў засваенні іншакраіннай рэчаіснасці.

Важная справа для перакладчыкаў – папулярызацыя беларускай літаратуры за межамі краіны. На жаль, творчасць нашых пісьменнікаў цяпер вельмі мала перакладаецца на іншыя мовы. «Звонку» да яе амаль ніхто не праяўляе ўвагі, калі не лічыць невялікай колькасці маскоўскіх перакладчыкаў, якія зрэдку друкуюць перакладзеныя імі творы пісьменнікаў-беларусаў у «Нашем современнике» і «Литературной газете»; а вось «знутры» гэтым займаюцца, на жаль, нямногія. Сярод іх быў Валерый Стралко, які перакладаў як на ўкраінскую, так і на рускую мовы, ён прарабіў вялікую справу, пераўвасобіўшы «Новую зямлю» Якуба Коласа сродкамі ўкраінскай мовы. Дзве анталогіі паспеў выдаць Генадзь Рымскі, які захапіўся перакладамі беларускай паэзіі на рускую мову. Сярод немцаў прапагандаваў беларускую мову Алесь Разанаў, сярод латышоў – Сяргей Панізнік, сярод шведаў – Дзмітры Плакс.

Звычайны, масавы чытач часцей за ўсё не звяртае ўвагі на тое, хто пераклаў кнігу, якую ён чытае. Але ўсё ж праца перакладчыка ганаровая і ўдзячная. Лепшых перакладчыкаў ведаюць, іх вопыт скарыстоўваюць. У Беларусі выдатнымі перакладчыкамі-прафесіяналамі былі Ю. Гаўрук, Я. Семяжон, В. Рабкевіч, В. Сёмуха. І сёння перакладчыцкай справай займаюцца многія пісьменнікі, ёсць і «чыстыя» перакладчыкі-прафесіяналы, з кожным годам да гэтай справы далучаюцца маладыя. Перад беларускімі перакладчыкамі цяпер стаіць вельмі важная задача – далучыць да беларускай літаратуры творы тых, хто ў свой час не меў магчымасці пісаць на роднай мове, тварыў па-польску, па-лацінску, а таксама пераўвасобіць на роднай мове сусветную класічную спадчыну, апэратыўна знаёміць з лепшымі творамі сучасных замежных аўтараў.

Становішча з перакладам на беларускую мову унікальнае, магчыма, больш нідзе такога няма. У сувязі з беларуска-рускім двумоў'ем, добрае веданне рускай мовы ўсім адукаваным насельніцтвам краіны абумовіла тое, што пераклад на беларускую мову з рускай даўно ўжо практычна не патрэбны, а з іншых замежных моў ён таксама амаль што не выконвае сваю асноўную функцыю – азнаямленчую, таму што ўсё больш-менш значнае з твораў сусветнай літаратуры перакладзена ці апэратыўна перакладаецца на рускую мову. Да нядаўніх часоў мастацкі пераклад на беларускую мову выступаў пераважна як сведчанне дружбы народаў. Акрамя таго, беларускія паэты на перакладах удаस्कанывалі сваё майстэрства, умельства абыходжання са словам. Ва ўмовах адсутнасці ідэалагічнага фактару, уплыву рыначных адносін пераклад на беларускую мову зусім страціў бы сэнс, калі б не неабходнасць перакладаць тое, што яшчэ не перакладзена, ды, магчыма, і не будзе перакладзена на рускую мову, але мае цікавасць для беларускага чытача, для гісторыі беларускай літаратуры і культуры. Гэта творы аўтараў, якія нарадзіліся і жылі на беларускіх землях, але з-за неспрыяльнага становішча друкаванага слова на беларускай мове да пачатку XX стагоддзя былі вымушаны пісаць па-польску ці па-лацінску. Акрамя таго ў'яўляюць цікавасць для беларускіх перакладчыкаў творы, сюжэт якіх звязаны з Беларуссю. І, вядома, трэба апэратыўна перакладаць тое, што з'яўляецца новага за мяжой, але яшчэ не нідзе не перакладалася. Падобных твораў ужо досыць многа перакладзена, але многае яшчэ і не прагучала па-беларуску дагэтуль. Аўтар артыкула якраз і імкнецца перакладаць такія творы. Сярод іх іх пяць аповесцей Юзафа Крашэўскага, аповесць і раман Генрыка Жавускага, якія на рускай мове не выходзілі.

В. П. Рагойша,

докт. філал. навук, прафесар (Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь)